

פרט מפרטי טומאת ידים [ואינה נמנית לעצמה במנין י"ח דבר. ונתישבה בזה קושית התוס'. וע' גם בשפת-אמת], נמצא אם כן שלפי האמת גזרת ר' פרנך נתבטלה כי כבר נכללה בגזרה המאוחרת יותר, ואף במקום שאין שייך הטעם דר' פרנך, כגון בתפלין, גזרו טומאה על הידים. (ועע"ש בסעיפים הבאים, הסברים אחרים — לשיטות הראשונים השונות. עוד בשיטות הראשונים — ע' בנוב"י (קמא או"ח ז); שבט הלוי ח"ו צ).

'ערום סלקא דעתך' — תימה, מאי קושיא, נאמר שזהו עונשו מדה כנגד מדה? ויש לומר שאין זה עונש גדול, וכפרה היא לו משום ואל עפר תשוב. (ריטב"א). ובספר 'חדש האביב' כתב להפך: לא מסתבר שייענש בעונש גדול כזה משום שאוחז ספר תורה בידיו.

(יש שפרשו מאמר ר' פרנך כפשוטו, שאדם ערום שאוחז הספר, על שנהג בו בזיון, ייקבר ערום ללא כסות ותכריכים, מדה כנגד מדה. (ע' במובא ב'מאור ישראל'). וצ"ב כיצד פירוש זה תואם עם האמור בסוגיתנו.

דרך רמז מובא (שם) מהאריז"ל לפרש 'אוחז ספר תורה ערום' שאומר דברים כפשוטם בלבד, ואינו מאמין שיש לתורה מלבוש של סודות ורזים עליונים).

(ע"ב) **'י"ח דבר גזרו ובי"ח נחלקו'** — רש"י מפרש שבאותן י"ח שנחלקו, נמנו ורבו בית שמאי וגזרו. והרמב"ן כתב לפי פשט הדברים, בי"ח דברים נחלקו — הם אותם המנויים בסוף פרקנו, שריית דיו וסמנין וכרשינין וכו' — שנחלקו בית שמאי ובית הלל עליהם [והלכה כבית הלל]. ועוד י"ח דבר שהושוו בהם בית שמאי ובית הלל לאסור ולא נחלקו עליהם, והם שמונה אופני יציאות השבת עם הכנסות; חמשה דברים שאסרו לעשותן לפני המנחה — ספר מרחץ בורסקי דין ואכילה; ועוד חמשה — חייט במחטו, לבלר בקולמסו, מפלה כליו, לא יקרא לאור הנר, לא יאכל הזב עם הזבה. ועוד שמונה עשר דבר שגזרו בעליית בית חנניה, כמפורש להלן, ובהם נחלקו ועמדו למנין ורבו בית שמאי וגזרו, ולמחרת הושוו הדעות — שחזרו בהם בית הלל, כדלהלן. (וכן פרש הרמב"ם בפרושו למשנה, ועוד. ע' ברשב"א להלן טו. 'שנות אליהו'; שפת אמת).

דף טו

שיעור חיוב חלה — הכל מודים שעיסת מדבר, לא פחות, חייבת בחלה, שנאמר **עֲרִסְתֶּם** — עיסתכם. והכל מודים ששיעור עיסת-מדבר לאדם אחד ליום הוא עשירית האיפה. (עמר לַגְלָגֶלֶת; והעמר עשירית האיפה הוא).

ופרשו בתוס' במה נחלקו — הלל ושמאי סוברים שעשירית האיפה היינו עשירית-מלבר, וחכמים סוברים עשירית מלגיו. הלל סובר (וכן חכמים) שעיסת מדבר היא כוללת את כמות שתי האכילות, בוקר וערב, ושמאי סובר שכל אכילה לבדה מהוה שיעור חיוב; — וכך הוא החשבון:

האיפה = 18 קבים. (3 סאים. כל סאה — 6 קבין). הקב = 4 לוגים. הלוג = 6 ביצים.

נמצא הקב מכיל 24 ביצים, והאיפה מכילה 432 ביצים.

עשירית האיפה מלבר מכילה 2 קבים, והוא שיעור חיוב לדעת הלל. ואילו שמאי סובר שמחצית מכמות זו חייבת, שהוא שיעור סעודה אחת שהיתה במדבר, כאמור.

[לפי פירוש זה, 'קב' ו'קביים' שאמרו — היינו במדה מדברית. ואולם רבנו תם ועוד ראשונים

מפרשים שכולם דברו במדה ירושלמית, ולדעת הכל עשירית מלגיו, ומחלוקת שמאי והלל היא האם יש להפריש אחד מ־24 כפי דעתו של בעל הבית, וזהו ביצה מקב, או אחד מ־48 דהיינו ביצה מקביים — ושניהם סוברים ששיעור חלה הוא כביצה, שזהו שיעור חשוב של אכלים ושל נתינה. והרי"ד מפרש שלדעת הכל שיעור חלה אחד מ־24 אלא שלדעת הלל יש להפריש שתי כביצים, שזהו שיעור חשוב, לכך סובר ששיעור העיסה המחויב בחלה הוא קביים].
 חכמים סוברים (וכן הלכה), שהעשירית מלגיו, נמצא אם כן ששיעור חלה הוא קמח בנפח 43.2 ביצים. [רמז: 'חלה' בגימטריא 43]. שהוא 1.8 הקב.
 לאחר שהוסיפו על המידות שתות (מלבר), נכנסה כמות זו (1.8 קב) במידת קב ומחצה. משהגדילו המידות שוב בששית, נכנסה כמות זו ב־1.25 הקב דהיינו חמשת רבעים קמח.
 במידות ימינו נחלקו השיטות והמנהגים: יש אומרים שחייבים להפריש בברכה החל מ־1.66 או 1.68 ק"ג. (עפ"י מנהג ירושלים ועוד). ויש אומרים רק מ־2.25 ק"ג (שיעורין של תורה). ויש שאין מפרישים בברכה אלא מ־2.3 ק"ג ומעלה. (הגר"מ אליהו שליט"א).
 הפרשה ללא ברכה — יש אומרים שצריך להפריש החל מ־1.248. (ע' שיעורי תורה לגרא"ח נאה). ויש אומרים מ־1.2 ק"ג יש להפריש ללא ברכה. (שיעורין של תורה).

'מלא הין מים שאובים פוסלים את המקוה' — שהיא מדת משקים הגדולה ביותר שנאמרה בתורה, ככתוב ושמן זית הין. והואיל ומים שאובים פוסלים את המקוה מדרבנן, הולכים אנו לקולא שלא לפסול אלא בשיעור הין. [ולכך שנה לו רבו בלשון 'הין' — לגלות לו שמפני שה'הין' אמור בתורה לכך הוא פוסל את המקוה].

'תשעה קביין' — שהם ראויים לשטיפת כל הגוף, ועזרא תיקן לבעלי קריין, לפיכך נחשבים כמקוה-פסול ופוסלים.

'שלשה לוגין' — זהו שיעור חשוב, שנתנתו תורה לקרבנות ציבור, רביעית ההין, ולא מצינו שמן הבא בקרבן ציבור פחות מג' לוגין, וגם יין אין פחות משלשה לוגין לעולם. (עפ"י רמב"ן ראב"ד ועוד).

'הלל אומר: מלא הין מים שאובים פוסלים את המקוה — שחייב אדם לומר בלשון רבו' — יש מי שפירש, לכאורה לא היה לו לומר 'מלא הין' אלא 'הין' בלבד, [כי לא מצאנו שימוש ב'מלא' אלא במידת יבש בלבד שיש לה גודש, משא"כ בלח. מהרצ"ח], אך לפי שרבותיו של הלל, שמעיה ואבטליון, גרים היו, לא היה חילוק במבטא האל"ף והה"א בלשונם, ולכך הוצרכו לומר 'מלא' שלא יטעו בדבריהם כאומרים 'אין מים שאובים פוסלים את המקוה', לכך הוצרכו להוסיף 'מלא'. והלל, אף כי היה יכול לומר 'הין' בלבד — לא שינה מלשון רבותיו, שחייב אדם לומר בלשון רבו. (בשם הגר"א, עפ"י הרמב"ם בפרוש המשנה בעדיות. מובא בהגהות מהר"ץ חיות כאן.

א. יש שתמהו על פירוש זה ופרשו בפנים אחרות — ראה באריכות ב'מגדים חדשים' כאן.

ב. אין לתמוה כיצד הלל מסר משמעה ואבטליון שיעור תשעה קבין ואותם שני גרדיים מסרו בשם שלשה לוגין, כי כנראה שמעיה ואבטליון חזרו בהם לאחר זמן וכששנו זאת בבית המדרש, הלל ושמאי לא היו שם באותה שעה. עפ"י שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד ט.

ובכך מובן מדוע קיימו חכמים את דבריהם כנגד שמאי והלל. וע' בשפת אמת שעמד על כך.

ג. עוד בענין 'חייב אדם לומר בלשון רבו' — ע' בשו"ת מהרי"ק קעו, שבאר בזה מדוע רבי בעריכתו את המשנה, לא רצה לשנות הלשון והסגנון הקדום, הגם שמצד הענין היה ראוי לשנותו במקומות מסוימים. וע"ע בפירוש אליהו רבא — נגעים א, ב).

בגזירה זו נכלל שכל הפוסל את התרומה מטמא משקים להיות תחילה — כלומר, משקה הנוגע בדבר הפוסל את התרומה, חוזר להיות ראשון-לטומאה, שהאכל הנוגע בו יפסול את התרומה (תוס'); —

הכלים שנטמאו במשקים שנטמאו משרץ, פוסלים את התרומה — גזרה משום משקה זב וזבה [שהוא מטמא את הכלים מן התורה, שהרי הוא אב-הטומאה. וכי ירק הזב בטהור...].

הוא הדין לכלים שנטמאו במשקים הבאים מחמת ידיים. תוס', ראב"ד (אבה"ט ד, י), רמב"ן ועוד. אבל הרמב"ם (שם) כתב שמשקים שנטמאו מחמת ידיים אינם מטמאים כלים. וכן משקים הבאים מחמת זה שבא במים שאובים או שנפלו עליו שלשה לוגין מים שאובים — אינם מטמאים כלים (שם ט, א).

טומאות אלו שגזרו חכמים, אינן טעונות הערב שמש, אלא דיו בטבילה, [ובטומאת ידיים — בנטילה], וטהור. כן כתב רש"י מערוך בטומאת גויה, (וכ"מ במשנה פרה יא, ה ועוד. ע' גליונות קה"י). וה"ה לשאר טומאות אלו — כמוש"כ הרמב"ם אבה"ט ט, א; —

ב. שלמה המלך גזר טומאה לסתם ידיים בקדשים, שתיקן להם נטילת ידיים (ע' מצפה איתן ומגדים חדשים. ואם נגעו בספר או בדבר הפוסלן — צריכים הידים טבילה. ע' חגיגה יח ופסקי התוס' שם; דברי אמת דף נא ע"ג). ובאו שמאי והלל (בהסכמה אחת. ר"ד ועוד) וגזרו בתרומה, ולא קבלו מהם, ובאו תלמידיהם וגזרו [באותו יום שגזרו י"ח גזרות, נחלקו בית שמאי ובית הלל בטומאת ידיים ונמנו ורבו בית שמאי וטמאום] — וקבלו מהם.

דף טו

יח. א. באלו מחלוקות נחלקו שמאי והלל?

ב. מי גזר טומאה על ארץ העמים, וכיצד?

ג. על אלו ספקות-טומאה שורפים את התרומה?

א. שמאי והלל נחלקו בשלש מחלוקות: שיעור עיסה החייבת בהפרשת חלה; שיעור מים שאובים הפוסלים את המקוה; וטומאת גדה למפרע; —

שמאי אומר: מקב (ומעלה) חייב בחלה. הלל אומר: מקביים. וחכמים אומרים: קב ומחצה (— במידות ירושלמיות, לאחר שהוסיפו שתות על המדה המדברית. והיינו קב ו-4/5 הקב במדה מדברית, שהיא 'עשירית האיפה' מלגיו). ור' יוסי אומר מעט יותר.

א. הלכה כחכמים. ושיעורים אלו כולם בנפח הקמח.

ב. למעשה, יש אומרים להפריש בברכה החל מ-1666 גרם, וי"א מ-1680, ויש אומרים מ-2250 ויש נוהגים מ-2300 גרם. ולהפריש ללא ברכה — יש אומרים שצריך מ-1248, ויש מחמירים מ-1200.

ג. יש מפרשים ששמאי והלל דברו גם הם במדה ירושלמית, ומחלוקתם אם יש להפריש אחד מכ"ד — ביצה מקב, או אחד ממ"ח — ביצה מקביים.

מים שאובים שנפלו למקוה קודם שהושלם לארבעים סאה — פסלוהו חכמים, ואפילו המשיך אחר כך לתוכם אלף סאה. הלל אומר: מלוא היין (12 לוג) מים שאובים פוסלים. שמאי אומר: 9 לוגין. וחכמים

אומרים על פי עדות שני גרדיים משער האשפה שבירושלים בשם שמעיה ואבטליון: 3 לוגין. וקיימו חכמים את דבריהם.

שמאי אומר: כל הנשים דיין שעתן — משעה שבדקו ומצאו דם הן מטמאות, ואינן מטמאות טהרות למפרע. והלל אומר: מפקידה לפקידה, ואפילו לימים הרבה. (כלומר מטמאה למפרע מלאחר שבדקה בפעם האחרונה ומצאה טהורה). וחכמים אומרים: או מעת לעת או מפקידה לפקידה — כאחד משניהם לקולא.

עוד נחלקו שמאי והלל על סמיכת הקרבן ביום טוב, אלא שבזה נחלקו עוד רבים באותה מחלוקת. וכן נחלקו על הבוצר לגת, האם הוכשרו הענבים על ידי המשקה הנדלף עליהן, אלא שהלל שתק לשמאי ולא עמד במחלוקתו.

יש מי שכתב שלא מנו כאן אלא דברים שנחלקו בהם שמאי והלל לבדם, ולא דברים שנחלקו בהם עם בתיהם (עפ"י שדי חמד ה, קיג). ויש חולקים (ע' מגדים חדשים).

ב. מסקנת הגמרא שיוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלם גזרו טומאה על עפר ארץ העמים (= 'גושה') שיפסול את התרומה במגע, להיותה תלויה — לא נאכלת ולא נשרפת.

באו חכמים שלאחריהם, שמונים שנה קודם חורבן הבית, והוסיפו טומאה על אוירה — לתלות. ושוב גזרו לאחר החורבן באושא, על גושה לשרוף. [ואוירה — נשאר כמקודם, לתלות].

התוס' כתבו שהמביא עפר ארץ העמים לארץ — מטמא במגע ובמשא ולא באהל. ועכ"פ לדעת רבי שמעון שקברי עכו"ם אינם מטמאים באהל. וע"ע רש"י בכורות כב (ובמפרשים שם) וסנהדרין יב ותוס' שם; משל"מ — טו"מ יא, א.

הנכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדל, באופן שאינו מאהיל על הגוש — נסתפקו בגמרא (בנויר נד): האם גזרו עליו טומאה אם לאו. כן פרשו התוס'. ורש"י כאן נקט שתרומה שנכנסת לאויר ארץ העמים ויש דבר החוצץ בינה לעפר — טהורה. ויש מחלקים בין חציצה מלמטה בלבד, ובין דבר הסתום מכל צדדיו, שאפשר ואף טומאת אוירה אין בזה. (וע"ע חדושי הגר"ח הלוי הל' טומאת מת ה, א; שיעורי ר' שמואל גטין ת:).

ג. באושא גזרו על ששה ספקות ששורפים עליהם את התרומה — בית הפרס; עפר הבא מארץ העמים; בגדי עם הארץ; כלים הנמצאים; רוקין; מי רגלי אדם שכנגד מי רגלי בהמה.

לפרש"י, מי רגלים — אף על פי שאין ידוע אם של אדם הם, גזרו עליהם טומאה. לפהתוס', בספק כזה אין שורפים תרומה אלא אם ניכר שהם של אדם. והרמב"ם (אבה"ט ספ"ג ובפיה"מ) פרש: מי רגלי אדם טמא שנתערבו במ"ר בהמה ואין ידוע אם בטל מראיתם אם לאו. פירוש: אין ידוע אם הרוב של בהמה אם לאו (עפ"י זכר יצחק ת. וע' שפ"א).

— תרומה שנגעה בכל אחד מאלו, הריהי נשרפת. ואף על פי שאינם אלא ספק. (ומן התורה הם טהורים אלא שחכמים גזרו עליהם טומאה. עפ"י תוס'. ואין חילוק בין רשות היחיד לרשות הרבים. מפרשים כאן; חזו"א זבים ב, ג). אבל ספק מגען — ברשות היחיד, לחכמים תולין ולר' יוסי שורפים. וברשות הרבים — טהור.

א. נראה לר"י: שדה שאבד בה קבר ולא נחרש — הרי זה ספק דאוריתא, וגם על ספק מגען ברשות היחיד שורפים. (וע' ריש נדה, מחלוקת חכמים ור' שמעון), ולא דברו כאן אלא בבית הפרס שנחרש בו קבר. ומרש"י משמע שגם בזה מחלוקת. וכן יש לדייק מלשון הרמב"ם